

Wyrok z dnia 20 listopada 2001 r.

II UKN 617/00

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Krystyna Bednarczyk, Andrzej Wróbel (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 20 listopada 2001 r. sprawy z wniosku Doroty O. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w B. o zwrot nienależnie pobranego świadczenia, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 27 kwietnia 2000 r. [...]

z m i e n i ł zaskarżony wyrok, oddalił apelację i zasądza od pozwanego na rzecz wnioskodawczyni kwotę 1.500 zł (tysiąc pięćset złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w Bydgoszczy decyzją z dnia 29 kwietnia 1999 r. orzekł na podstawie ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatan- tach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powo- jennego (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 142, poz. 950) o zmniejszeniu wysokości pobieranej przez powódkę Dorotę O. renty. Organ stwierdził, że w związku z pobie- raniem renty inwalidy obozowego i pobieraniem ½ świadczenia kolejowego w zbiegu z całą rentą powstała nadpłata za okres od 1 lutego 1998 r. do 31 grudnia 1998 r. w wysokości 13.753,63 zł, która będzie potrącana.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Bydgoszczy wyro- kiem z dnia 8 września 1999 r. zmienił zaskarżoną odwołaniem powódki powyższą decyzję i ustalił, że wnioskodawczyni nie ma obowiązku zwrotu nadpłaty w kwocie 13.753,63 zł.

Sąd ustalił, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w B. decyzją z dnia 13 marca 1998 r. przyznał powódce z dniem 1 lutego 1998 r. rentę z tytułu całkowitej niezdolności do pracy w związku z pobytem w miejscach odosobnienia. Powódka pismem z dnia 30 marca 1998 r. poinformowała PKP- Zakład Kolejowych Emerytur i

Rent o przyznaniu powyższego świadczenia. Zakład Kolejowych Emerytur i Rent-Wydział Przyznawania Świadczeń z siedzibą w G. pismem z dnia 17 czerwca 1998 r. zawiadomił powódkę, że wypłacać będzie od 1 lutego 1998 r. rentę z ZUS-u w pełnej wysokości oraz ½ emerytury kolejowej. Po otrzymaniu tego pisma powódka dwukrotnie w pismach z dnia 29 sierpnia 1998 r. i z dnia 11 listopada 1998 r. usiłowała wyjaśnić z jakiego tytułu, od którego płatnika i w jakiej wysokości otrzymuje świadczenie. Powódka posiada wspólnie z mężem jedno konto bankowe, na które wpływają świadczenia należne jej i mężowi powódki, i z którego pokrywane są koszty leczenia i koszty utrzymania.

W ocenie Sądu świadczenia pobrane przez wnioskodawczynię nie są świadczeniami nienależnymi w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 i pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, bowiem powódka spełniła ciążący na niej obowiązek powiadomienia o przyznaniu świadczenia, a świadczenia, które pobierała nie były wypłacane na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów. Powódka ponadto nie wprowadziła płatnika w błąd. Nie może być zatem zasadne obciążenie skutkami błędu organu rentowego powódki, która starała się uczynić wszystko, aby płatności były przekazywane w prawidłowych wysokościach.

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku wyrokiem z dnia 27 kwietnia 2000 r. [...] zmienił zaskarżony apelacją organu rentowego powyższy wyrok i oddalił odwołanie. W ocenie Sądu przepis art. 138 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych określa, jakie świadczenie są nienależne. Z treści pisma wnioskodawczyni z dnia 30 marca 1998 r. wynika, że zapoznała się z pouczeniem zawartym w decyzji z dnia 13 marca 1998 r. i zdawała sobie sprawę, że wypłatę renty inwalidy wojennego może pobierać od jednego organu. Powyższa decyzja zawiera w pkt II pouczenie, jakie świadczenia uważa się za nienależne, zaś w pkt IV, że w razie zbiegu prawa do emerytury i prawa do renty inwalidy wojennego nie ma zastosowania zasada wypłaty jednego świadczenia wyższego lub wybranego. Z pouczenia tego wynika, że ubezpieczony ma prawo do świadczenia emerytalnego i renty inwalidy wojennego w zbiegu, ale nie do wypłaty renty inwalidy wojennego z dwóch źródeł. Z obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia nie zwalnia wnioskodawczyni powiadomienie organu rentowego o pobieraniu dwóch świadczeń.

Powódka w kasacji od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 27 kwietnia 2000r. zarzuciła: 1. naruszenie prawa materialnego, a mianowicie przepisu art. 138 ust. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez błędną jego wykładnię na skutek błędnego przyjęcia, iż pouczenie zawarte w decyzji ZUS z dnia 13 marca 1998 r. jest warunkiem wystarczającym do uznania, iż świadczenia, które otrzymywała ubezpieczona były nienależnymi i podlegają zwrotowi, gdy w rzeczywistości prawidłowa wykładnia powyższego przepisu prowadzi do wniosku przeciwnego, 2. naruszenie przepisów postępowania w zakresie, który miał istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie art. 378 § 1 KPC poprzez orzeczenie przez Sąd odwoławczy z urzędu poza granicami wniosków apelacji pozwanego, co doprowadziło do orzeczenia na podstawie przepisu (art. 138 ust. 2 pkt. 1 ustawy), na który nie powoływała się strona apelująca.

Wskazując na powyższe podstawy pełnomocnik powódki wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez ustalenie, iż powódka nie jest zobowiązana do zwrotu świadczeń za okres od dnia 1 lutego 1998 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. „ewentualnie w wypadku nie uwzględnienia zarzutu z II pkt. 1 kasacji 2. zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych”

W ocenie wnoszącego kasację Sąd Apelacyjny dokonał błędnej wykładni art. 138 ust. 2 pkt. 1 ustawy na skutek przyjęcia, iż z pouczenia zawartego w decyzji ZUS z dnia 13 marca 1998 r. wynika wprost wniosek, że powódka została pouczona o braku prawa do pobierania świadczeń. Powyższe rozumowanie doprowadziło Sąd do błędnego wniosku, mianowicie że świadczenia wypłacone powódce są świadczeniami nienależnymi, ponieważ osoba je pobierająca była pouczona o braku prawa do ich pobierania. Według wnoszącego kasację powyższy wniosek jest błędny, ponieważ wypływa z błędnej wykładni pojęcia „powódka została pouczona o braku prawa do pobierania świadczeń” dokonanej w świetle treści pouczenia zawartego w decyzji z dnia 13 marca 1998 r. Sąd Apelacyjny ustalił, że z powyższego pouczenia wynika, iż „ubezpieczony ma prawo do emerytury i renty inwalidy wojennego w zbiegu, ale nie do wypłaty renty z dwóch źródeł”. Jednakże Sąd pomija przy wykładni art. 138 ust. 2 pkt. 1 ustawy twierdzenie powódki, z którego wynika, że w piśmie skierowanym do PKP ZWEiR z dnia 30 marca 1998 r. zwracała się w celu wskazania, żeby emeryturę wypłacał jej organ emerytalny a rentę inwalidy wojennego ZUS. Powyższe wskazanie, aby pobierać rentę i emeryturę jednocześnie, ale z dwóch źródeł jest zgodne z drugim zdaniem pkt. VIII (a mnie jak wskazuje Sąd na pkt. IV) pouczenia zawartego

w decyzji z dnia 13 marca 1998 r., które stanowi wprost: „zasada wypłaty jednego świadczenia (Zakład wypłaca jedno świadczenie wyższe lub wskazane przez rencistę w razie zbiegu w razie zbiegu u jednej osoby prawa do dwóch lub więcej świadczeń emerytalne rentowych) nie dotyczy zbiegu uprawnień do emerytury z rentą inwalidy wojennego w związku z działaniami wojennymi...”. Pouczenie powyższe należy interpretować, zdaniem wnoszącego kasację, w ten sposób, iż jest możliwe pobieranie /wnioskując a contrario) dwóch świadczeń, gdy zbieg ten dotyczy uprawnień do emerytury z rentą m.in. inwalidy wojennego.

Wnoszący kasację uważa, iż pouczenie, którego nie potrafi prawidłowo zinterpretować nawet Sąd drugiej instancji nie może mieć charakteru pouczenia z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy FUS, ponieważ z owego pouczenia nie wynika, aby powódka była pouczona o braku prawa do pobierania świadczeń. Wręcz przeciwnie, analizując treść pkt VIII pouczenia, powódka mogła dojść do wniosku, iż jest uprawniona do obu świadczeń, co uzasadnia końcowy wniosek, iż świadczenia pobierane przez powódkę nie są nienależne. Zdaniem wnoszącego kasację chwilą miarodajną dla przyjęcia, iż powódka została pouczona o braku uprawnienia do pobierania świadczeń jest dzień wydania decyzji z dnia 29 kwietnia 1999 r. Dopiero bowiem powyższa decyzja zawiera pisemne (pismem ręcznym), zrozumiałe dla laika wskazanie, dlaczego powódce obniżono wypłacane dotychczas świadczenia. Od tej dopiero chwili można mówić, iż powódka została skutecznie pouczona o braku prawa do pobierania świadczeń. Zatem przyjąć należy, iż dopiero wszelkie wypłacone powódce po tym dniu świadczenia mogą być uznane za nienależne. Natomiast w związku z faktem, iż powódka nie otrzymała po tej dacie jakichkolwiek świadczeń, nie mają świadczenia wcześniej zaistniałe charakteru nienależnych co nie uzasadnia zastosowania do nich art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy.

Odnosnie do zarzutu naruszenia przepisu postępowania wnoszący kasację podniósł w szczególności, że strona apelująca powoływała się w apelacji na treść art. 138 ust. 4 ustawy. Natomiast Sąd Apelacyjny orzekł reformatoryjnie na podstawie art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy FUS wychodząc poza wnioski apelacji co w sposób istotny naruszyło art. 378 § 1 KPC i miało wpływ na wynik sprawy, ponieważ przepis, na którym pozwany oparł apelację daje tylko i wyłącznie podstawę do jej oddalenia. Powyższe wskazanie wyczerpuje zdaniem wnoszącego kasację dyspozycję przepisu art. 393¹ pkt 2 KPC, iż uchybienie to miało wpływ na wynik sprawy, ale nie było to uchybienie na tyle istotne, aby spowodować konieczność uchylenia zaskarżonego

wyroku a zatem skarżąca wnosi o orzeczenie reformatoryjne z uwagi na treść art. 393¹⁵ KPC.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Okoliczności faktyczne istotne dla rozstrzygnięcia sprawy są niesporne. Wnioskodawczyni od dnia 1 lutego 1998 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. pobierała równocześnie: 1. rentę inwalidy obozowego wypłacaną przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w B., 2. ½ renty kolejowej w zbiegu z rentą inwalidy obozowego wypłacane przez Zakład Kolejowych Emerytur i Rent w G. Niesporne jest również, że powódka powiadomiła Zakład Kolejowych Emerytur i Rent o przyznaniu jej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych świadczenia rentowego na podstawie ustawy o kombatantach, a Zakład ten zawiadomił powódkę, że od dnia 1 lutego wypłacać będzie powódce rentę obozową w pełnej wysokości i ½ emerytury kolejowej.

Rozważenia wymaga, czy wypłacanie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych i kolejowy organ rentowy w tym samym okresie dwóch świadczeń rentowych z tego samego tytułu (na podstawie przepisów ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 142, poz. 950)) czyni jedno z tych świadczeń świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zgodnie z tym przepisem za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania. Z przepisu tego wynika, że nienależnym świadczeniem w rozumieniu tego przepisu jest świadczenie, które spełnia kumulatywnie następujące przesłanki: 1. zostało wypłacone przez organ rentowy, 2. istnieją okoliczności powodujące ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, 3. osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania. W toku postępowania przed organem rentowym i w postępowaniu sądowym wyjaśniano jedynie kwestię, czy powódka była prawidłowo pouczona o braku prawa do równoczesnego pobierania z dwóch źródeł świadczenia rentowego przyznanego na podstawie ustawy o kombatantach, zakła-

dając, że jedno z wypłacanych świadczeń jest świadczeniem materialnie nienależnym. Tymczasem żaden z organów nie rozważył, czy spełniona została przesłanka wymieniona wyżej w pkt 2, a mianowicie, czy istniały okoliczności powodujące ustanie lub zawieszenie prawa do tego świadczenia albo wstrzymanie jego wypłaty w całości lub w części. Nie ulega wątpliwości, że w toku postępowania w tej sprawie nie ustalono w szczególności, czy powstały okoliczności powodujące ustanie prawa do świadczenia rentowego przyznanego na podstawie ustawy o kombatanach (art. 101 ust. 1 ustawy), ani też czy istniały okoliczności powodujące zawieszenie prawa do tego świadczenia rentowego (art. 104-106 ustawy) lub wstrzymanie jego wypłaty w całości lub w części (art. 134 ust. 1 ustawy). Wskazane w art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy kryteria uznania świadczenia za świadczenie nienależne nie podlegają wykładni rozszerzającej, a w związku z tym powinny być wykładane ściśle. Jeżeli zatem nie zostanie wyjaśnione w sposób nie budzący wątpliwości, że świadczenie zostało wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, okoliczności wymienionych w powołanych wyżej przepisach ustawy, to świadczenie to nie może zostać uznane za świadczenie nienależne w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy, zaś bezprzedmiotowe jest rozważanie w takiej sytuacji, czy osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania.

W ocenie Sądu Najwyższego nie jest świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy świadczenie rentowe wypłacone z tego samego tytułu w tym samym okresie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych i kolejny organ rentowy, jeżeli ten ostatni został powiadomiony przez ubezpieczonego o przyznaniu prawa do powyższego świadczenia przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych i poinformował ubezpieczonego, że przejmie wypłacanie tego świadczenia od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. W takiej bowiem sytuacji nie można przyjąć, że świadczenia te zostały przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia (art. 138 ust. 2 pkt 2 ustawy).

Biorąc powyższe pod rozwagę Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

=====